

Теорія та історія держави і права

УДК 340:002

Чистоклетов Леонтій Григорович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права*

*Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Чистоклетов Леонтий Григорьевич

*доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры административного и информационного права*

*Учебно-научный институт права и психологии
Национального университета «Львовская политехника»*

Chystokletov Leontiy

*Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Administrative-Legal Disciplines
Educational-scientific institute of law and psychology of
Lviv Polytechnic National University*

Хитра Олександра Леонтіївна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Хитра Александра Леонтьевна

*кандидат юридических наук, доцент кафедры
административного права и административного процесса
Львовский государственный университет внутренних дел,*

Khytra Oleksandra

*Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor of the
Department of Administrative Law and Administrative Process
Lviv State University of Internal Affairs*

ЩЕ РАЗ ПРО ЮРИМЕТРИКУ

ЕЩЕ РАЗ ПРО ЮРИМЕТРИКУ

ONE MORE TIME ABOUT THE JURIMETRICS

***Анотація.** Актуальність статті зумовлена необхідністю розв'язання нагальних методологічних проблем української юриспруденції, зокрема тих, які пов'язані із застосуванням в юридичній теорії і практиці статистичних й математичних методів та комп'ютерних технологій.*

Розкрито уявлення про суть юриметрики американського юриста Л. Левінгера, завдяки якому термін «юриметрика», («юриметрія») дістав поширення.

Привернуто увагу до думки, що юриметрику можна вважати розділом кібернетики, у зв'язку із чим охарактеризовано концепцію юскібернетики італійського науковця М. Лосано, який запропонував відмовитися від терміна «юриметрика». У цьому контексті згадано про вплив комп'ютеризації державного управління на правотворчу техніку.

Показано, що, хоча з появою концепції юскібернетики інтерес до юриметричних досліджень не згас, юриметрика й досі перебуває на стадії становлення. При цьому продемонстровано наявність різнобою в трактуванні суті юриметрики.

Охарактеризовано реакцію з боку представників радянської науки на юриметричні дослідження, які здійснювались на Заході.

Продемонстровано наявність інтересу до юриметрії в деяких представників пострадянської науки. У цьому контексті обговорено так звану електронну юриметрію, спрямовану на з'ясування питань про тенденції розвитку обсягу національного законодавства та його структурних характеристик. Показано, що метод електронної юриметрики цілком відповідає духу юриметричного мейнстріму.

Розкрито зміст концепції юрисометрики, спрямованої на розробку, вивчення й застосування сучасних математико-статистичних методів юридичного прогнозування; розвиток теорії і практики експертних методів прийняття рішень; спостереження за контрольованими параметрами; емпіричну верифікацію різних теорій права. Показано неспроможність критичних зауважень на адресу цієї концепції, висловлених Є. Куліковим. Зіставлено трактування юрисометрики та юрисметрії, яку її прихильники позиціонують як мультидисциплінарну наукову й педагогічну галузь юриспруденції на стику прикладної математики та інформатики й правознавства.

Зроблено висновок про необхідність активізації досліджень методологічних аспектів юриметрики.

Ключові слова: юриметрика, юскібернетика, правомерія, юрисометрика, юрисметрія.

Аннотація. *Актуальность статьи обусловлена необходимостью решения неотложных методологических проблем украинской юриспруденции, в частности тех, которые связаны с применением в юридической теории и практике статистических и математических методов и компьютерных технологий.*

Раскрыто представление о сути юриметрики американского юриста Л. Левингера, благодаря которому термин «юриметрика», («юриметрия») получил распространение.

Привлечено внимание к мнению, что юриметрику можно считать разделом кибернетики, в связи с чем, охарактеризовано концепцию юскибернетики итальянского ученого М. Лосано, предложившего отказаться от термина «юриметрика». В этом контексте упомянуто о влиянии компьютеризации государственного управления на правотворческую технику.

Показано, что, хотя с появлением концепции юскибернетики интерес к юриметрическим исследованиям не угас, юриметрика до сих пор находится в стадии становления. При этом продемонстрировано наличие разнобоя в трактовке сути юриметрики.

Охарактеризована реакция со стороны представителей советской науки на юриметрические исследования, осуществлявшиеся на Западе.

Продемонстрировано наличие интереса к юриметрике у некоторых представителей постсоветской науки. В этом контексте охарактеризована так называемая электронная юриметрия, направленная на выяснение вопросов о тенденциях развития объема национального законодательства и его структурных характеристик. Показано, что метод электронной юриметрии вполне соответствует духу юриметрического мейнстрима.

Раскрыто содержание концепции юрисометрики, направленной на разработку, изучение и применение современных математико-статистических методов юридического прогнозирования; развитие теории и практики экспертных методов принятия решений; наблюдение за контролируемыми параметрами; эмпирическую верификацию различных

теорий права. Показана несостоятельность критических замечаний в адрес этой концепции, высказанных Е. Куликовым. Сопоставлены трактовки юрисометрики и юрисметрии, которую ее сторонники позиционируют как мультидисциплинарную научную и педагогическую отрасль юриспруденции на стыке прикладной математики и информатики и правоведения.

Сделан вывод о необходимости активизации исследований методологических аспектов юриметрики.

Ключевые слова: *юриметрика, юскибернетика, правомерия, юрисометрика, юрисметрия.*

Summary. *The urgency of the article is due to the need to solve urgent methodological problems of Ukrainian jurisprudence, in particular those related to the use of statistical and mathematical methods and computer technologies in it.*

The essence of the notion "jurimetrics" of American lawyer L. Lewinger has been revealed, and due to his work, published in 1949, the term "jurimetrics" ("jurismetreo") has been widely disseminated.

The main attention has been drawn to the opinion that the jurimetrics can be considered a section of cybernetics, in connection with which the concept of the jurisprudence of the Italian scientist M. Lozano, who proposed to abandon the term "jurismetreo", has been described. In this context, the impact of computerization of public administration on law-making techniques has been mentioned.

It has been shown that, although the interest in jurisprudential research has not disappeared with the implementation of the concept of jurisprudence, the

jurimetrics is still at the stage of formation. This demonstrates the presence of differences and discrepancies in the interpretation of the essence of jurimetrics.

The reaction of representatives of the Soviet science to the jurismetreo studies, which were carried out in the West, has been described. The presence of interest to jurismetreo by some representatives of post-Soviet science has been demonstrated. In this context, the so-called electronic jurimetrics has been discussed, aimed at clarifying the issues of trends in the development of the volume of national legislation and its structural characteristics. It has been shown that the method of electronic jurismetreo is quite in line with the spirit of the jurimetrics mainstream

The content of the concept of jurisometrics, aimed at development, studying and application of modern mathematical and statistical methods of legal forecasting has been revealed; development of the theory and practice of expert methods of decision-making; monitoring of controlled parameters; empirical verification of various theories of law has been done. The failure to criticize this concept expressed by E. Kulikov has been shown. It has been compared with the concept of a new multidisciplinary branch of jurisprudence, which originated at the junction of applied mathematics and computer science and jurisprudence, - jurismetreo.

The conclusion concerning the necessity of activating the study of theoretical and methodological aspects of jurimetrics has been given.

Key words: *jurimetrics, jurisprudence, law-metrics, jurisometrics, jurismetreo.*

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. У Рекомендаціях Міжнародної науково-теоретичної конференції «Проблеми методології

сучасного правознавства», яка відбулась у жовтні 1996 року, констатувалось, що в українському правознавстві спостерігаються «...некритичне запозичення певних методів та методичних засобів інших наук поза межами їх можливого використання у дослідженнях соціально-правових проблем», нерозбірливе застосування концепцій, які мають відношення до зарубіжних правових систем [1, с. 151]. Оскільки ці недоліки й досі не подолано, не може не привертати уваги проблематика дослідження юриметрики – започаткованої на Заході галузі правознавства, пов'язаної із застосуванням статистичних і математичних методів та комп'ютерних технологій в юридичній теорії і практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика юриметрики була предметом дослідження в доволі значній кількості наукових праць. На нашу думку, з-поміж тих з них, які опубліковані протягом останнього десятиліття, на першочергову увагу заслуговують такі: [2; 3; 4]. Хоча в цих та низці інших праць досить ґрунтовно розглянуто важливі аспекти теорії та практики юриметрики, у них недостатньо або взагалі не враховано певні моменти, важливі з погляду з'ясування її змісту та історії розвитку. Висвітленню частини з них і присвячено цю статтю.

Формулювання цілей статті. Цілями статті є поглиблення аналізу питань про зміст та історію юриметрики, урахування досвіду розробки її методологічних проблем у радянській та пострадянській науці.

Виклад основного матеріалу. Термін «юриметрика» («юриметрія») почав набувати поширення після опублікування в 1949 році статті Л. Левінгера (Льовінджера)¹ «Юриметрика: наступний крок уперед». Як видно

¹ Народився 24 квітня 1913 року в Сент-Полі – столиці штату Міннесота. Закінчив Школу права Університету Міннесоти (1936). Під час Другої світової війни служив у флоті США. Після війни повернувся до Міннесоти й провадив правничу діяльність у

з передмови до матеріалів з юриметрики, оприлюднених у періодичному виданні «Право й сучасні проблеми» 1963 року, на той час терміном, про який ідеться, найчастіше позначали дослідження у сфері права, «...головним чином зосереджені на трьох напрямках: зберіганні та пошуку електронних даних; поведінковому аналізі рішень; використанні символічної логіки» [7, с. 1]. Утім, і в цій передмові, і в присутній серед указаних матеріалів статті Л. Левінгера «Юриметрика: методологія правового дослідження» границі юриметрики не окреслювалися. Навпаки, Л. Левінгер застеріг: «Немає необхідності і, мабуть, неможливо дати точне визначення поля юриметрики. Як і в будь-якій прагматичній дисципліні, визначення буде дано діяльністю її практиків, і, безсумнівно, змінюватиметься й розширюватиметься в міру того, як експеримент і досвід відповідатимуть на конкретні питання» [8, с. 8]. Водночас він спробував дати уявлення про співвідношення між юриспруденцією і юриметрикою: «Юриспруденція стосується таких питань, як характер і джерела права, формальні основи права, сфера й призначення права, межі права й аналіз загальних юридичних понять. Юриметрика вирішує такі питання, як кількісний аналіз судової поведінки, застосування теорії комунікації та інформації до юридичних явищ, використання математичної логіки в праві, пошук правових даних за допомогою електронних і механічних засобів та

фірмі «Ларсон, Левінгер, Ліндквіст, Фрімен і Фрейзер» та викладав у Міннесотському університеті. З 1961 по 1963 рік, працюючи в Міністерстві юстиції США, разом із главою цього міністерства Р. Кеннеді та Б. Вайтом був членом так званого «ексклюзивного тріумвірату» із застосування антимонопольного законодавства. Від 1963 до 1968 року працював у Федеральній комісії зв'язку, де скористався своїм досвідом у сфері антимонопольного права, висунувши підхід «розмаїття форм власності та контролю». Пізніше повернувся до приватної правничої діяльності, яку припинив у 1985 році. Був ініціатором створення часопису, який сьогодні має назву «Юриметрика: журнал права, науки й технології». Є автором великої кількості статей на різні теми, включаючи право, економіку, проблематику Всесвіту й космології. Помер у Вашингтоні 26 квітня 2004 року [5; 6].

формулювання юридичних прогнозів. Юриспруденція – це перш за все раціоналізм; юриметрика – це спроба використовувати методи науки в царині права. Висновки юриспруденції є лише дискусійними; висновки юриметрики перевіряються. Юриспруденція обмірковує сутність та цілі й цінності. Юриметрика вивчає методи дослідження» [8, с. 8]. Побоювання, що застосування на практиці юриметрики призведе до «механізованої юриспруденції», Л. Левінгер охарактеризував як засновані на нерозумінні [8, с. 35]. Він писав, що «юриметрика не прагне вигнати юриспруденцію, філософію чи віру з людського життя» [8, с. 34–35] і що «завжди будуть припущення й рішення, які будуть зроблені вільним духом людини, і ніяка наукова операція або тестування ніколи не зможуть належним чином зробити або обмежити такий вибір» [8, с. 35].

Характеризуючи погляди Л. Левінгера на юриметрику, П. Мейєр, зокрема, зазначає: «Основною турботою пана Левінгера є розвиток правового дослідження з використанням усіх інструментів, що надаються сучасними технологіями, особливо цифровими комп'ютерами. У цьому сенсі юриметрику можна вважати розділом кібернетики» [9, с. 1]. У зв'язку із цим доречно нагадати про концепцію юскібернетики, що своєю появою завдячує низці публікацій М. Лосано, перші з яких побачили світ ще в 1960-х роках².

Згідно із цією концепцією, юскібернетика охоплює чотири підходи. Перший з них, який «...належить до соціальної філософії...» (цит. за: [11, с.

² Поява терміна «юскібернетика» у 1960-х роках цілком закономірна, оскільки ці роки належать до часу, коли ентузіазм щодо використання кібернетики для розв'язання суспільних проблем сягнув піку. Тим більше, що праця фундатора кібернетики Н. Вінера «Кібернетика та суспільство» містить розділ «Право й повідомлення», у якому, зокрема, зазначається, що «...проблеми права можна розглядати як комунікативні й кібернетичні...» [10].

142]), передбачає трактування права як підсистеми соціальної системи й полягає у вивченні відносин між світом права й цією системою відповідно до кібернетичної моделі [12, с. 50]. За другого підходу право розглядається як саморегулююча система за допомогою його кібернетичної інтерпретації. Цей підхід не вносить нічого нового у філософію права, крім використання кібернетичних концепцій для формулювання й розв'язання проблем, що раніше вже розглядалися із традиційних позицій [12, с. 50–51]. Третій підхід, говорячи словами М. Лосано, «...повертає нас до сектора, який уже зустрічався в юриметриці Левінгера...» (цит. за: [11, с. 142]). Він полягає в застосуванні логіки та формалізації права з метою використання комп'ютерних технологій, причому, як застеріг М. Лосано, це не означає небезпечного для соціальних наук надмірного захоплення математикою, оскільки «формалізація правової реальності означає використання формальної логіки і, у найгіршому разі, алгоритмів» [13, с. 94], а тому «...формалізація права лише частково збігається з його математизацією...»³ [13, с. 94]. Четвертий підхід, писав М. Лосано, «...стосується... використання комп'ютера, тобто вивчення необхідних методів, щоб мати можливість використовувати його в юридичному секторі» (цит. за: [11, с. 142]).

В опублікованій у 1968 році праці М. Лосано констатується, що «застосування правового моделювання на сьогоднішній день переважно стосується державного управління» (цит. за: [15, с. 107]). При цьому зазначається, що «...поступове розширення використання комп'ютерів у державному управлінні має справити глибокий вплив на прийоми

³ Нагадаємо, що алгоритмізація не обов'язково передбачає математичні дії. Наприклад, алгоритм управління – це «...точно визначений порядок опрацювання управлінських рішень, формування планів, обміну інформацією в процесі управління» [14, с. 24].

правотворчої техніки» (цит. за: [15, с. 107]). Ідеться, зокрема, про необхідність забезпечити такий стан справ, коли є спрямованість на «...концепцію закону, який “первісно”, “внутрішньо” алгоритмічний» [15, с. 108], причому під алгоритмом розуміється система правил для перетворення вхідних даних у вихідні [15, с. 107].

З появою концепції юскібернетики, фундатор якої охарактеризував юриметрику як таку, що «...має лише історичне значення» [13, с. 93], і запропонував відмовитися від використання терміна «юриметрика», інтерес до юриметричних досліджень не згас. Продовжилося й послуговування терміном «юриметрика», попри те що доцільність цього була піддана сумніву під приводом, що зміст поняття «вимірювання» не є однозначним [16, с. 19]. І, очевидно, в авторів опублікованої у 2017 році авторитетної праці [4] були серйозні підстави для того, щоб констатувати в ній, що «презентована вперше Лі Левінгером юриметрика... вивчалася та інтерпретувалася протягом багатьох років, даючи задовільні результати, які значною мірою сприяють еволюції й досягненню цілей права» [4, с. 46]. Та тим не менш залишається актуальною оцінка авторів праці [3], що юриметрика «...усе ще перебуває на стадії становлення» [3]. Одним з найвагомійших свідчень цього є різнобій у трактуванні її суті.

Так, одна з альтернатив трактуванню юриметрики, якого додержувався Л. Левінгер, передбачала дуже стисле її визначення, а саме як застосування кількісних методів до юридичних проблем [2, с. 136]⁴. Для порівняння наведемо доволі розлоге визначення, використовуване авторами праці [2]: «Юриметрика – емпіричне дослідження форми, сенсу й прагматики (і зв'язків між ними) вимог і санкцій державних організацій за

⁴ Як повідомляють автори праці [2], це визначення запропонував Х. Франкен [2, с. 136].

допомогою математичних моделей і використання методологічного індивідуалізму як основної парадигми для пояснення й прогнозування людської поведінки» [2, с. 137].

Слід погодитися з думкою, що перше з наведених визначень, з одного боку, доволі широке, а з другого – доволі вузьке [2, с. 137]. Про останнє говорить ігнорування в ньому тієї обставини, що юриметрика повинна також містити принаймні деякі не кількісні (та тим не менш математичні) підходи [2, с. 137]. Утім, не отримало загальної підтримки й розлоге визначення юриметрики, яке обстоювали автори праці [2].

Юриметричні дослідження, здійснювані на Заході, не залишилися непоміченими в Радянському Союзі. З-поміж радянських науковців, мабуть, найбільшу увагу приділили юриметриці А. Старченко, А. Яковлев, С. Боботов, у чийх працях цю царину теорії та практики юриспруденції було позначено терміном «правометрія»⁵ [17; 18; 19]. Загалом радянські науковці

⁵ Використовується термін «правометрія» й у пострадянському правовому дискурсі. Так, цей термін присутній у такій пропозиції Д. Мадігожина: «...оцінка рівня довіри до винесеного судового вироку, зроблена незалежним експертом або колективом, може служити мірою якості суду й мірою довіри до такого суду у майбутньому. Я вважаю розумним заснувати для цього нову галузь суспільної науки й назвати її, наприклад, правометрією. Вона залишає осторонь питання законодавчих формулювань, а вивчає лише ймовірність того, що людина за чинним законодавством засуджена помилково. Це дозволяє давати порівняльні оцінки якості слідства й суду в країнах з різними законами та виробляти єдину міжнародно визнану методику судових доказів, не звертаючись до термінології прав людини, які кожен народ розуміє по-своєму» [20]. Цілком очевидно, що ця пропозиція кореспондує з одним із напрямів мейнстріму юриметрики.

Проте найчастіше в рамках обговорення проблематики пострадянської юриспруденції термін «правометрія» використовується прихильниками й опонентами доктрини, яка далека від мейнстріму юриметрики. Ідеться про доктрину, квінтесенцію якої передають такі слова її автора Б. А. Осіп'яна: «Дух і цілісна система правометрії... являють собою єдиний початок і духовну основу... вищої й незрівнянної юриспруденції, яка за допомогою духовно-віровчительного методу правосвідомості та правознавства покликана всебічно та поглиблено вивчати ключове й складене поняття "правомірність", тобто духовні, наукові та практичні категорії істинного "права" й "міри" в їх

продемонстрували амбівалентне ставлення до правометрії. Так, А. Яковлев, констатувавши, що «застосування правометричних методик дозволяє виявити деякі реальні моменти американського правосуддя...», не забув указати на методологічну неспроможність американської правометрії [18], а С. Боботов, визнавши, що правометрія має «...певну прикладну цінність...» [19, с. 25], водночас застеріг, що її можливості «...обмежені навіть у вузькоприкладному сенсі...» [19, с. 26].

Інтерес до юриметрики спостерігається і в пострадянській літературі. Так, у праці вітчизняного науковця В. Титова цю царину правознавства охарактеризовано в контексті аналізу розвитку американської юридичної логіки наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років [23]. Інший український науковець В. Кузнецов спробував окреслити суть юриметрики у «Філософському енциклопедичному словнику». За В. Кузнецовим, юриметрика – це «.галузь правового знання, започаткована *правовим*

органічному й діалектичному взаємозв'язку, визначати правомірність ухвалюваних державою юридичних законів, рішень із тлумачення та застосування закону, інститутів і їх функцій, а також належної поведінки правових суб'єктів в їх відповідальних взаєминах» [21, с. 20].

На думку Є. Кулікова, автора низки праць про категорію «міра», вивчення поглядів Б. А. Осіп'яна на правометрію «...дозволяє зробити висновок про те, що він дотримується духовно-культурологічного й навіть більшою мірою теологічного підходу і до права, і до міри» [22, с. 117]. Визнаючи, що «...говорячи про духовно-культурологічний підхід, можна відзначити, що для дослідження певних аспектів (еталона, зразка, показника краси й гармонії, а також помірності, заперечення здириництва, дотримання розумних меж) категорії “міра” його застосування необхідне», Є. Куліков водночас зазначає: «І найважливішою методологічною передумовою вивчення категорії “міра” власне й виступає дотримання міри в дослідженні її аспектів, всіляке уникання крайніх трактувань цієї всеосяжної й універсальної категорії» [22, с. 117]. При цьому він висловлює думку, що, формулюючи своє вчення про правометрію, «...Б.А. Осіп'ян якраз і знехтував... необхідністю дотримання міри» [22, с. 117].

реалізмом⁶, що полягає в застосуванні символічної логіки та комп'ютерних технологій в дослідженні правових проблем, в здійсненні систематичного правового моніторингу та виявленні закономірностей в масивах правової інформації для передбачення судових рішень, імітаційного моделювання способів мислення, поведінки та взаємодії учасників судового процесу, створення юридичних інформаційно-довідкових систем тощо...» [24, с. 731–732].

Завдяки деяким працям В. Ісакова, у пострадянській юриспруденції з'явилося поняття методу електронної юриметрії, під яким розуміється «...вимірювання кількісних характеристик електронних правових баз даних...» [25]. За його допомогою з'ясовують питання про тенденції розвитку обсягу національного законодавства та його структурних характеристик. У процесі використання методу електронної юриметрії оперують статистичними абсолютними та відносними показниками, таблицями й графіками, себто інструментами статистичного опису. І хоча аналіз права, здійснюваний за допомогою таких інструментів, можна вважати належним до сфери юридичної статистики, очевидно, що метод, про який ідеться, цілком відповідає духу юриметричного мейнстріму. Тим більше, що границя між юридичною статистикою та юриметрикою є досить умовною. У цьому відношенні промовистим є висловлення президента Бразильської асоціації юриметрики М.Г. Нуньєса: «Юриметрика – це дисципліна, яка використовує статистику для розуміння права» [26].

Привертає увагу низка наукових праць, автори яких – представники пострадянської російської науки – для позначення висунутих у цих працях

⁶ Нагадаємо, що «правовий реалізм – це напрям у філософії, що намагається побудувати свої уявлення про природу і функціонування будь-якої правої системи на основі вивчення емпірично фіксованих дій правових інститутів і індивідів, не зводячи його до логічного аналізу фактичних правових ситуацій» [24, с. 510].

концепцій юриметричного характеру використовують терміни «юрисометрика» та «юрисметрія», не згадуючи при цьому жодним словом про внесок в юриметрику Л. Левінгера та його послідовників і критиків. Перший із цих термінів запропонований Д. Дядькіним, інший – В. Беловим.

За Д. Дядькіним, оскільки ухвалення юридично значущих рішень у різних сферах соціального життя має базуватися на надійній науковій основі, існування якої неможливе без сучасних інструментів аналізу та управління, заснованих на найбільш передових «...вимірювальних і юридико-математичних методах і моделях...», системі правових наук потрібна галузь знань на кшталт економетрики, а саме юрисометрика [27, с. 76]. Ідеться про науку, присвячену методам вивчення якісної та кількісної сторони юридичних явищ і процесів, причому ці методи – це перш за все способи й прийоми ймовірно-статистичного аналізу конкретних юридичних даних, зокрема так звані високі ймовірно-статистичні технології⁷, які являють собою «...процедури аналізу юридичних даних,

⁷ Судячи з того, що, указуючи на існування потреби в юрисометриці, Д. Дядькін згадує про опублікований 2002 року підручник з економетрики А. Орлова, термін «високі ймовірно-статистичні технології» генетично пов'язаний із використанням у цьому підручнику терміном «високі статистичні технології». З огляду на це видається доречним привернути увагу до таких положень статті А. Орлова «Про високі статистичні технології»: <...>

<<...> На початку XXI ст. нами було запроваджено термін “високі статистичні технології”. Спочатку він з’явився... у 2002 р. в першому виданні підручника “Економетрика”.... <...>

<...> Він використовується для позначення найбільш передових технологій, що спираються на останні досягнення науково-технічного прогресу. Є такі технології й серед технологій статистичного аналізу даних...

“Високі”, як і в інших галузях, означає, що статистична технологія спирається на сучасні досягнення статистичної теорії і практики, зокрема, на досягнення теорії ймовірностей і прикладної математичної статистики. При цьому “спирається на сучасні наукові досягнення” означає, по-перше, що математична основа технології отримана порівняно недавно в рамках відповідної наукової дисципліни, по-друге, що алгоритми розрахунків розроблено та обґрунтовано відповідно до неї (а не є т. зв. “евристичними”). Згодом нові підходи й результати можуть змусити переглянути оцінку застосовності й

засновані на останніх... досягненнях прикладної математичної статистики» [27, с. 76]. Що стосується завдань юрисометрики, то їх Д. Дядькін убачає в розробці, вивченні й застосуванні сучасних математико-статистичних методів юридичного прогнозування; розвитку теорії і практики експертних методів прийняття рішень; спостереженні за контрольованими параметрами й виявленні певних відхилень; перевірці різних теорій права на емпіриці [27, с. 77–79; 29, с. 13; 30, с. 120, 123].

На думку Є. Кулікова, юрисометричний підхід, запропонований Д. Дядькіним, «...ігнорує дотримання міри в застосуванні її до юридичної дійсності» [22, с. 118]. В основі цієї думки лежить така аргументація. Щоб користуватися інструментарієм юрисометрики недостатньо лише юридичної освіти: необхідна серйозна математична підготовка, а оволодіння на належному рівні математичними методами, у свою чергу, послабить юридичний компонент освіти й професійної діяльності правознавців [22, с. 118]. Крім того, «зайва математизація й алгоритмізація юриспруденції таїть у собі й іншу небезпеку – небезпеку знеособлення всього юридичного процесу» [22, с. 118]. Проте «загальноправовий принцип гуманізму... у першу чергу передбачає, що право від людини виходить і до людини повертається – на людину впливає», причому «...людина – це не просто сукупність атомів і молекул, це унікальний і неповторний суб'єкт творчості», а це ігнорується за математичного підходу, який не знає «...ні милосердя, ні великодушності, ні почуття жалості» [22, с. 118].

можливостей технології, привести до заміни її на більш сучасну. Інакше “високі статистичні технології” переходять у “класичні статистичні технології”, такі, як метод найменших квадратів. Отже, високі статистичні технології – плоди недавніх серйозних наукових досліджень. Тут два ключові поняття – “молодість” технології... і опора на “високу науку”» [28, с. 2, 7–8].

Стосовно першого з наведених аргументів Є. Кулікова можна зауважити, що, коли якісь знання потрібні для формування спеціаліста, він має їх засвоїти. Отже, цей аргумент є надуманим. Таким самим є й інший аргумент Є. Кулікова. Бо, висуваючи його, Є. Куліков ігнорує застереження Д. Дядькіна, що за технологіями реалізації юрисометричної концепції не закріплюється функція прийняття рішення й що ця концепція жодною мірою не обмежує судового розсуду [27, с. 80].

Звернімося тепер до питання про юрисметрію. Її В. Белов у своїй праці [31], оприлюдненій 2014 року, охарактеризував як мультидисциплінарну наукову й педагогічну галузь юриспруденції, що зароджується на стику прикладної математики та інформатики й правознавства [31, с. 99]⁸. При цьому він зазначив, що ця галузь повністю базується на інтелектуальному аналізі даних і доповнює його необхідними для юридичних наук підходами із прикладної математики та інформатики, автоматизації, метрології, контролю (оцінки) якості та інших сфер знання, змістом яких є процедури формалізації, виявлення нових закономірностей у масивах даних і автоматизація [31, с. 100]. Містить названа праця В. Белова й такі положення: «початковим етапом розвитку юрисметрії, у стадії якого ми й перебуваємо, є етап формулювання понятійного апарату, структурування царини дослідження й формування компонентів цієї науково-педагогічної галузі, установлення причинно-наслідкових зв'язків як

⁸ У праці [32] констатується синонімічність юрисметрії, юрисметрики, юрометрики, юрометрії, правометрії, правометрики [32, с. 15]. Це дає підстави для таких припущень. Скоріше за все, пропонуючи створення юрисметрії, В. Белов – кандидат фізико-математичних наук та доктор технічних наук – не був знайомий із працями, в яких розглядалися питання правометрії (юриметрики), та дещо пізніше йому про них стало відомо. Та ж обставина, що в працях [32–33] про юриметричні дослідження на Заході все одно не згадується, зумовлена, можливо, тим, що юрисметрію В. Белов та його співавтори пов'язали з інтелектуальним аналізом даних, який конституювався пізніше за розгортання цих досліджень.

усередині галузі, так і... з іншими галузями в юриспруденції і науками в цілому»; головними елементами структури юрисметрії, якими можна охарактеризувати цей етап, є: формально-логічні підходи (існуючі й такі, що зароджуються); правова математика; юридична статистика; правова інформатика; застосування біометрики й хемометрики в криміналістиці; юридична метрологія, стандартизація, сертифікація (вимірювання, оцінка якості і т. д.); правова наукометрія; будь-які інші підходи до формалізації та автоматизації юридичних наук [31, с. 100].

У праці [33], у якій розвиваються наведені вище положення В. Белова, запропоновано дві дефініції: а) **«юрисметрія** – це розділ юридичної науки, який на основі широкого застосування новітніх наукових досягнень і технологій вивчає механізм здійснення юридичної діяльності в цілому і в окремих галузях права для встановлення причин, виявлення закономірностей і можливих результатів (наслідків) правозастосовної діяльності з метою реалізації принципу верховенства права, тобто законності і юридичної визначеності»; б) **«юрисметрія** – розділ прикладної й законодавчої метрології, що забезпечує єдність методів, способів і засобів вимірювання якісних параметрів функціонування механізму правового регулювання суспільних відносин» [33, с. 101].

Автори праці [33] вважають, що можна розглядати юрисометріку як ту «...частину юрисметрії, яка описує вимірювання окремих локальних ділянок юридичної діяльності, але не охоплює всієї юридичної сфери повністю» [33, с. 103] (тобто за ними юрисометрична концепція вужча за юрисметричну). При цьому вони виходять з того, що Д. Дядькін «...описує юрисометричні методи перш за все як способи й прийоми ймовірнісно-статистичного аналізу конкретних юридичних даних... і застосовує їх в основному до теорії призначення покарання, де вони дозволяють

обґрунтувати об'єктивні, алгоритмічні, вимірювальні й оцінні аспекти у формулюванні правил призначення покарання...», тоді як термін «юрисметрія» охоплює «...і інструменти для вимірювання, моделювання та аналізу... нормативних актів та інших елементів юридичного простору» [33, с. 103].

На наш погляд, наведені міркування авторів праці [33] щодо співвідношення між юрисметрією та юрисометрикою є дискусійними. Бо насправді, як видається, немає принципової різниці між обома концепціями з погляду передбачуваних ними методів обробки правової інформації. Адже в Д. Дядькіна положенню, що «...юрисометричні методи – це перш за все способи і прийоми ймовірно-статистичного аналізу конкретних юридичних даних» [27, с. 76], передує положення, що юрисометрика «...за своєю суттю повинна являти собою науку методичну, присвячену методам, які можуть застосовуватися в різних предметних областях юриспруденції» [27, с. 76]. Слід також сказати й про те, що завдання інтелектуального аналізу даних, на якому має базуватися юрисметрія, а саме «...класифікація, кластеризація, регресія, асоціація (пошук повторюваних патернів, наприклад, пошук стійких зв'язків) – це типові завдання прикладної статистики» [34], невід'ємною частиною якої якраз і є високі ймовірно-статистичні технології (пор.: [34]), на необхідність присутності яких у складі інструментарію юрисометричного аналізу указує, як зазначалося вище, Д. Дядькін. Інша річ, що, тоді як у концепції юрисметрії робиться наголос не лише на передбачених нею методах обробки правової інформації, але й на використанні комп'ютерних технологій у юриспруденції, у концепції юрисометрики ці технології перебувають на задньому плані. Ось із цього погляду концепція юрисометрики справді є вужчою за концепцію юрисметрії.

Висновки. Отож, за час, що минув після оприлюднення праці Л. Левінгера, завдяки якій розпочалося поширення терміна «юриметрика», так і не було досягнуто згоди щодо змісту та категоріально-термінологічного апарату царини наукового знання, покликаної розробляти наукові засади юриметричного аналізу. Звідси випливає необхідність активізації дослідження теоретико-методологічних аспектів юриметрики.

Література

1. Рекомендації Міжнародної науково-теоретичної конференції «Проблеми методології сучасного правознавства» // Вісник Академії правових наук України. 1997. № 1 (8). С. 150–154.
2. De Mulder R., Noortwijk K. van, Combrink-Kuiters L. Jurimetrics Please! // European Journal of Law and Technology. 2010. Vol. 1, № 1. P. 135–165. URL: https://www.researchgate.net/publication/44277549_Jurimetrics_please (дата звернення: 22.02.2019).
3. Menezes D.F.N., Barbosa C.M. A Jurimetria como Método Autônomo de Pesquisa // Anais do VIII Congresso Latinoamericano de Ciencia Política. Lima : Pontificia Univ. Católica del Perú, 2015. URL: <http://files.pucp.edu.pe/sistema-ponencias/wp-content/uploads/2014/12/JurimetriaALACIPJurimetriaB.pdf> (дата звернення: 22.02.2019).
4. Menezes D., Barros G.P. Breve análise sobre a Jurimetria, os desafios para a sua implementação e as vantagens correspondentes // Revista Duc In Altum Cadernos de Direito. 2017. Vol. 9, № 19. P. 45–83. URL: <http://www.faculdedamas.edu.br/revistafd/index.php/cihjur/article/view/667> (дата звернення: 22.02.2019).

5. Bernstein A. Lawyer Lee Loevinger, 91, Dies // The Washington Post. 2004. May 5. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/local/2004/05/05/lawyer-lee-loevinger-91-dies/> (дата звернення: 22.02.2019).
6. Lee Loevinger / Minnesota State Law Library. URL: https://mncourts.libguides.com/lee_loevinger (дата звернення: 22.02.2019).
7. Baade H.W. Foreword // Law and Contemporary Problems. 1963. Vol. 28, № 1. P. 1–4. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol28/iss1/> (дата звернення: 22.02.2019).
8. Loevinger L. Jurimetrics: The Methodology of Legal Inquiry // Law and Contemporary Problems. 1963. Vol. 28, № 1. P. 5–35. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol28/iss1/> (дата звернення: 22.02.2019).
9. Meyer P. Jurimetrics: The Scientific Method in Legal Research // The Canadian Bar Review. 1966. Vol. XLIV, № 1. P. 1–24. URL: <https://cbr.cba.org/index.php/cbr/article/view/2605> (дата звернення: 22.02.2019).
10. Винер Н. Кибернетика и общество : пер. с англ. М. : Изд-во иностр. лит., 1958. URL: http://sbiblio.com/biblio/archive/viner_kibernetika/ (дата звернення: 22.02.2019).
11. Pimentel A.F. Principiologia juscibernética. Processo telemático: uma nova teoria geral do processo e do direito processual civil : [tese de doutorado] / Univ. Federal de Pernambuco. Recife, 2003. 966 p. URL: https://repositorio.ufpe.br/bitstream/123456789/3969/1/arquivo5550_1.pdf (дата звернення: 22.02.2019).
12. Fierro H.F. Informática y Documentación Jurídica. ' [2a. ed.]. México, 1996. 116, [1] p. URL: <https://biblio.juridicas.unam.mx/bjv/detalle-libro/3937->

- informatica-y-documentacion-juridica-2a-ed-1996 (дата звернення: 22.02.2019).
13. Losano M.G. Zwölf Thesen über die Rechtskybernetische Modelltheorie // *Logique Et Analyse*. 1971. Vol. 14, № 53/54. P. 93–97. URL: <http://virthost.vub.ac.be/lnaweb/ojs/index.php/LogiqueEtAnalyse/article/view/512/366> (дата звернення: 22.02.2019).
 14. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь. М. : Наука, 1987. 509, [1] с.
 15. Rossi G., Rossi M, Sommaggio P. The Law in the Society of Semi-Immortality: Fundamental Principles. URL: <https://www.venexia.ch/lalegge/defaultEN.asp> (дата звернення: 22.02.2019).
 16. Tarno J. P. Przepływ informacji w organach administracji a przepisy normujące administracyjne postępowanie ogólne. Łódź, 1986. 154, [3] s. URL: <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/11397> (дата звернення: 22.02.2019).
 17. Старченко А.А. Правометрия в США // *Советское государство и право*. 1967. № 9. С. 122–128.
 18. Яковлев А.М. Критика современной буржуазной «правометрии» // *Проблемы методологии и методики правоведения*. М. : Мысль, 1974. URL: <http://libed.ru/knigi-nauka/386036-1-izdatelstvo-misl-akademiya-obshchestvennih-nauk-pri-kpss-kafedra-teorii-gosudarstva-prava-problemi-metodolog.php> (дата звернення: 22.02.2019).
 19. Боботов С.В. Социальный механизм буржуазной уголовной юстиции : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук : спец. : 12.00.09 «Уголовный процесс, судоустройство, прокурорский надзор, криминалистика». М., 1979. 30, [2] с. URL:

<http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/14708/1/Bobotov-1979.pdf>
(дата звернення: 22.02.2019).

20. Мадигожин Д. Уровень доверия, или прикладная правометрия. URL: <http://newsland.com/user/1676062789/> (дата звернення: 22.02.2019).
21. Осипян Б.А. Необходимость создания единой теории права, или сущность и задачи современного основательного правоведения // Вопросы управления. 2018. № 5 (35). С. 16–26. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/neobhodimost-sozdaniya-edinoj-teorii-prava-ili-suschnost-i-zadachi-sovremennogo-osnovatel'nogo-pravovedeniya> (дата звернення: 22.02.2019).
22. Куликов Е.А. Методологические проблемы исследования категории «мера» в современной юридической науке // Известия Алтайского государственного университета. 2012. № 2-2 (74). С. 117–119. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskie-problemy-issledovaniya-kategorii-mera-v-sovremennoy-yuridicheskoy-nauke> (дата звернення: 22.02.2019).
23. Титов В. Розвиток американської юридичної логіки наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років // Вісник Академії правових наук України. 2002. № 3 (30). С. 81–91.
24. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) [та ін.]. К. : Абрис, 2002. 742, [2] с.
25. Исаков В.Б. Российское законодательство в 1991–1998 гг.: Объем, структура, тенденции развития. URL: <http://duma2.garant.ru/misc/rosleg/index.htm> (дата звернення: 22.02.2019).
26. Nunes M.G. Jurimetria – a estatística do Direito : entrevistar // Carta Forense. 2016. 3 de outubro. URL:

<http://www.cartaforense.com.br/conteudo/entrevistas/jurimetria---a-estatistica-do-direito/17016> (дата звернення: 22.02.2019).

27. Дядькин Д.С. Юрисометрика // GISAP. Economics, jurisprudence and management. 2013. № 1. С. 76–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gejm_2013_1_24 (дата звернення: 22.02.2019).
28. Орлов А.И. О высоких статистических технологиях // Научный журнал КубГАУ. 2015. № 105 (01). С. 1–25. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-vysokih-statisticheskikh-tehnologiyah> (дата звернення: 22.02.2019).
29. Дядькин Д.С. Теоретико-методологические основы назначения уголовного наказания : автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». М., 2009. 46, [1] с. URL: https://new-disser.ru/_avtoreferats/01004868060.pdf (дата звернення: 22.02.2019).
30. Дядькин Д.С. Теоретические основы назначения уголовного наказания: алгоритмический подход. СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 510 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5040347790> (дата звернення: 22.02.2019).
31. Белов В.М. Новая отрасль в юриспруденции – юрисметрия // Современная наука: актуальные проблемы и пути их решения : сб. науч. ст. № 11. Липецк, 2014. С. 99–100. URL: <http://innovate.com/content/files/sn/cn2014/cn№11.pdf> (дата звернення: 27.02.2019).
32. Белов В.М., Косов Д.Л., Зырянова Е.В. О юрисметрии как мультидисциплинарном направлении научных исследований в юриспруденции // Вестник Алтайской академии экономики и права.

2016. № 2 (44). С. 14–21. URL: <https://readera.ru/o-jurismetrii-kak-multidisciplinarnom-napravlenii-nauchnyh-issledovaniy-v-142179281> (дата звернения: 22.02.2019).
33. Косов Д.Л., Белов В.М., Зырянова Е.В., Попова Е.А. К вопросу о юрисметрии как новой научной области исследований в юриспруденции // Известия Алтайского государственного университета. 2017. № 6 (98). С. 100–104. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-yurismetrii-kak-novoy-nauchnoy-oblasti-issledovaniy-v-yurisprudentsii> (дата звернения: 22.02.2019).
34. Орлов А.И. Черная дыра отечественной социологии. URL: http://www.ssa-rss.ru/index.php?page_id=19&id=456 (дата звернения: 22.02.2019).

References

1. Recommendations of the International Scientific and Theoretical Conference "Problems of the Modern Legal Methodology" // Journal of the Academy of Legal Sciences of Ukraine. 1997 1 (8). P. 150-154.
2. De Mulder R., Noortwijk K. van, Combrink-Kuiters L. Jurimetrics Please! // European Journal of Law and Technology. 2010. Vol. 1, № 1. P. 135–165. URL: https://www.researchgate.net/publication/44277549_Jurimetrics_please (date of the request: 22.02.2019).
3. Menezes D.F.N., Barbosa C.M. A Jurimetria como Método Autônomo de Pesquisa // Anais do VIII Congresso Latinoamericano de Ciencia Política. Lima: Pontificia Univ. Católica del Perú, 2015. URL: <http://files.pucp.edu.pe/sistema-ponencias/wp->

- content/uploads/2014/12/JurimetriaALACIPJurimetriaB.pdf (date of the request: 22.02.2019).
4. Menezes D., Barros G.P. Breve análise sobre a Jurimetria, os desafios para a sua implementação e as vantagens correspondentes // Revista Duc In Altum Cadernos de Direito. 2017. Vol. 9, № 19. P. 45–83. URL: <http://www.faculdedamas.edu.br/revistafd/index.php/cihjur/article/view/667> (date of the request: 22.02.2019).
 5. Bernstein A. Lawyer Lee Loevinger, 91, Dies // The Washington Post. 2004. May 5. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/local/2004/05/05/lawyer-lee-loevinger-91-dies/> (date of the request: 22.02.2019).
 6. Lee Loevinger / Minnesota State Law Library. URL: https://mncourts.libguides.com/lee_loevinger (date of the request: 22.02.2019).
 7. Baade H.W. Foreword // Law and Contemporary Problems. 1963. Vol. 28, № 1. P. 1–4. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol28/iss1/> (date of the request: 22.02.2019).
 8. Loevinger L. Jurimetrics: The Methodology of Legal Inquiry // Law and Contemporary Problems. 1963. Vol. 28, № 1. P. 5–35. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol28/iss1/> (date of the request: 22.02.2019).
 9. Meyer P. Jurimetrics: The Scientific Method in Legal Research // The Canadian Bar Review. 1966. Vol. XLIV, № 1. P. 1 – 24. URL: <https://cbr.cba.org/index.php/cbr/article/view/2605> (date of the request: 22.02.2019).
 10. Wiener N. Cybernetics and Society: translation from English M.: Publishing house for foreign literature, 1958. URL:

http://sbiblio.com/biblio/archive/viner_kibernetika/ (date of the request 22.02.2019).

11. Pimentel A.F. Principiologia juscibernética. Processo telemático: uma nova teoria geral do processo e do direito processual civil : [tese de doutorado] / Univ. Federal de Pernambuco. Recife, 2003. P. 966 URL: https://repositorio.ufpe.br/bitstream/123456789/3969/1/arquivo5550_1.pdf (date of the request: 22.02.2019).
12. Fierro H.F. Informática y Documentación Jurídica. ' [2a. ed]. México, 1996. P. 116 [1] URL: <https://biblio.juridicas.unam.mx/bjv/detalle-libro/3937-informatica-y-documentacion-juridica-2a-ed-1996> (date of the request: 22.02.2019).
13. Losano M.G. Zwölf Thesen über die Rechtskybernetische Modelltheorie // Logique Et Analyse. 1971. Vol. 14, № 53/54. P. 93–97. URL: <http://virthost.vub.ac.be/lnaweb/ojs/index.php/LogiqueEtAnalyse/article/view/512/366> (date of the request: 22.02.2019).
14. Lopatnikov L. I. Economics and Mathematical Dictionary. M., Nauka Publishing house, 1987. P. 509 [1].
15. Rossi G., Rossi M, Sommaggio P. The Law in the Society of Semi-Immortality: Fundamental Principles. URL: <https://www.venexia.ch/lalegge/defaultEN.asp> (date of the request: 22.02.2019).
16. Tarno J. P. Przepływ informacji w organach administracji a przepisy normujące administracyjne postępowanie ogólne. Łódź, 1986. 154, [3] P. URL: <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/11397> (date of the request: 22.02.2019).
17. Starchenko AA Lawmaking in the US // Soviet state and law. 1967. No. 9. P. 122-128.

18. Yakovlev A. M. Critique of modern bourgeois "lawmaking" // Problems of jurisprudence methodology and methodic. M.: Mysl' Publishing house, 1974. URL: <http://libed.ru/knigi-nauka/386036-1-izdatelstvo-misl-akademiya-obschestvennih-nauk-pri-kpss-kafedra-teorii-gosudarstva-prava-problemi-metodolog.php> (date of the request: 22.02.2019).
19. Bobotov S. V. Social mechanism of bourgeois criminal justice: the dissertation theses on getting the scientific degree PhD of Law: speciality 12.00.09 "Criminal procedure, judicial system, prosecutor's supervision, criminology". M., 1979. 30, [2] c. URL: <http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/14708/1/Bobotov-1979.pdf> (date of the request: 22.02.2019).
20. Madigozhin D. The level of trust, or applied legal rights science. URL: <http://newsland.com/user/1676062789/> (date of the request: 22.02.2019).
21. Osipyanyan B. A. The necessity to create a unified theory of law, or the essence and task of modern fundamental law science / Issues of management. 2018. № 5 (35). P. 16–26. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/neobhodimost-sozdaniya-edinoy-teorii-prava-ili-suschnost-i-zadachi-sovremennogo-osnovatel'nogo-pravovedeniya> (date of the request: 22.02.2019).
22. Kulikov E. A. Methodological problems of study of the category "measure" in modern legal science // Izvestiya of Altai State University, 2012. № 2-2 (74). P. 117–119. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskie-problemy-issledovaniya-kategorii-mera-v-sovremennoy-yuridicheskoy-nauke> (date of the request: 22.02.2019).
23. Titov V. Development of American legal logic in the late 1950s - early 1960s // Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2002. No. 3 (30). 81-91.

24. Philosophical Encyclopedic Dictionary / NAS of Ukraine, Institute of Philosophy named after G. S. Skovoroda; Editorial board: V. I. Shynkaruk (head) [and others]. K.: Abris, 2002. P. 742, [2].
25. Isakov V. B. Russian legislation in 1991-1998: volume, structure, tendencies of development. URL:<http://duma2.garant.ru/apparat/person/isakov.htm>
<http://duma2.garant.ru/misc/rosleg/index.htm> (date of the request: 22.02.2019).
26. Nunes M.G. Jurimetria – a estatística do Direito : entrevistar // Carta Forense. 2016. 3 de outubro. URL:<http://duma2.garant.ru/apparat/person/isakov.htm>
<http://www.cartaforense.com.br/conteudo/entrevistas/jurimetria---a-estatistica-do-direito/17016> (date of the request: 22.02.2019).
27. Dyadkin D. S. Jurismetreo // GISAP. Economics, jurisprudence and management. 2013. № 1. P. 76–80. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/gejm_2013_1_24 (date of the request: 22.02.2019).
28. Orlov A. I. About high statistical technologies // Scientific journal of the KUBSAU. 2015 № 105 (01). P. 1–25. URL:
<https://cyberleninka.ru/article/n/o-vysokih-statisticheskikh-tehnologiyah> (date of the request: 22.02.2019).
29. Dyadkin D. S. Theoretical and methodology foundations of the criminal punishment sentence: the dissertation theses on getting the scientific degree PhD of Law: speciality 12.00.08 "Criminal law and criminology; Criminal execution law". M., 2009. 46, [1] P. URL:<http://duma2.garant.ru/apparat/person/isakov.htm> https://new-disser.ru/_avtoreferats/01004868060.pdf (date of the request: 22.02.2019).

30. Dyadkin D. S. Theoretical foundations of the criminal punishment sentence: An Algorithmic Approach. St. Petersburg : Publishing house of R. Aslanov "Legal Center Press", 2006. 510 P. URL: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5040347790> (date of the request: 22.02.2019).
31. Belov V. M. New branch in jurisprudence - jurismetreo // Modern science: topical problems and ways of their solution. URL: [nf-innovate.com/content/files/sn/cn2014/БЕЛЮВ%20.pdf](http://innovate.com/content/files/sn/cn2014/БЕЛЮВ%20.pdf) (date of the request: 22.12.2019).
32. Belov V. M., Kosov D. L., Zyryanova E. V. About the jurismetreo as a multidisciplinary field of research in jurisprudence // Bulletin of the Altai Academy of Economics and Law. 2016. № 2 (44). P. 14–21. URL: <https://readera.ru/o-jurismetrii-kak-multidisciplinarnom-napravlenii-nauchnyh-issledovaniy-v-142179281> (date of the request: 22.02.2019).
33. Kosov D. L., Belov V. M., Zyryanova E. V., Popova E. A. On the question of jurismetreo as a new field of research in jurisprudence // Izvestiya of Altai State University. 2017. № 6 (98). P. 103–104. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-yurismetrii-kak-novoy-nauchnoy-oblasti-issledovaniy-v-yurisprudentsii> (date of the request: 22.02.2019).
34. Orlov A. I. Black hole in domestic sociology URL: http://www.ssa-rss.ru/index.php?page_id=19&id=456 (date of the request: 22.02.2019).